

Agata Chudzicka-Czupała

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny,
Wydział Zamiejscowy w Katowicach

Lidia Baran

Uniwersytet Śląski

Sklonność do moralnego dystansowania się studentów a ich intencje nieuczciwego zachowania się i reakcji na nieuczciwość akademicką innych

Wprowadzenie

Moralność człowieka i jego skłonność do podejmowania działań zgodnych z określonymi normami zachowania stanowi przedmiot licznych badań nie tylko ze względu na specyficzny charakter rozwiązywania przez różne osoby dylematów o charakterze moralnym¹, lecz także z powodu wzrastającej liczby nagłaśnianych skandali dotyczących nieuczciwego postępowania przedsiębiorców² czy oszustw popełnianych przez naukowców³. Jak pokazują analizy⁴, sposób działania czy radzenia sobie w sytuacjach dających możliwość postępowania uczciwie lub nieuczciwie podlega generalizacji, co oznacza, że nagradzające konsekwencje oszukiwania w kontekście szkolnym mogą być przenoszone do środowiska zawodowego. Fakt ten nadaje kluczowe znaczenie oddziaływaniom

¹ M. Hohol, Ł. Kwiatek: *Wewnętrzny kompas*. „Charaktery” 2014, nr 5.

² P. Antonowicz, Ł. Szarmach: *Teoria i praktyka funkcjonowania piramidy finansowej versus studium przypadku upadłości Amber Gold Sp. z o.o.* „Zarządzanie i Finanse” 2013, nr 11 (1).

³ P. Zdybek, R. Walczak, M. Zdybek: *Historia zwykłego oszustwa. Nieuczciwość akademicka widziana oczami studentów psychologii*. „Psychologia Społeczna” 2012, nr 73 (22).

⁴ R. Bernardi et al.: *Examining the Decision Process of Students' Cheating Behavior: An Empirical Study*. „Journal of Business Ethics” 2004, vol. 50; S. Nonis, C. Swift: *An Examination of the Relationship Between Academic Dishonesty and Workplace Dishonesty: A Multicampus Investigation*. „Journal of Education for Business” 2001, vol. 77 (2).

i interwencjom wychowawczym przeprowadzanym na wczesnym etapie rozwoju w kształtowaniu określonych sposobów postępowania w momencie dokonywania wyborów o charakterze moralnym czy etycznym. W konstruowaniu tych oddziaływań wychowawczych istotne znaczenie ma zarówno wiedza na temat poziomu złożoności rozumowania moralnego jednostki, jak i znajomość określonych mechanizmów psychologicznych ułatwiających lub utrudniających angażowanie się w transgresje moralne. Jednym z takich mechanizmów psychologicznych jest moralne dystansowanie się (*moral disengagement*)⁵, stanowiące tendencję do wykorzystywania mechanizmów poznawczych umożliwiających odcięcie się od moralnych sankcji wewnętrznych (poczucia winy i wstydu) poprzez usprawiedliwienie oraz potwierdzenie słuszności nieetycznego działania⁶.

Moralne dystansowanie się

Podstawą mechanizmu moralnego dystansowania się, opisanego przez Alberta Bandurę⁷, jest teoria społecznego uczenia się moralnego sprawstwa. Zgodnie z tą teorią, człowiek konstruuje w toku socjalizacji, między innymi poprzez bezpośrednie uczenie się, modelowanie oraz proces samooceny, moralne standardy dobra i zła, które stają się podstawą indywidualnego systemu samoregulacji. W ramach tego systemu jednostka obserwuje swoje działanie, ocenia jego zgodność z osobistymi moralnymi standardami, relację z sytuacją, w której działanie to zachodzi, i na podstawie tej oceny reguluje odpowiednio swoje postępowanie.

Generalną tendencją samoregulacyjną jest podejmowanie działań zgodnych z moralnymi standardami, przynoszących samozadowolenie i zwiększających poczucie własnej wartości, oraz powstrzymywanie się od działań, które naruszają normy moralne i prowadzą do samopotępienia (poczucia winy i wstydu). Dzięki systemowi samoregulacji możliwe jest przewyższanie silnych bodźców zewnętrznych i postępowanie zgodnie z wewnętrznymi standardami, jednak tylko w sytuacjach, w których mechanizmy samoregulacji są aktywne⁸. W momencie kon-

⁵ A. Bandura: *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986.

⁶ A. Chudzicka-Czupała: *Etyczne zachowanie się człowieka w organizacji*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.

⁷ A. Bandura: *Selective Activation and Disengagement of Moral Control*. „Journal of Social Issues” 1990, vol. 46.

⁸ A. Bandura: *Moral Disengagement in the Preparation of Inhumanities*. „Personal and Social Psychology Review” 1999, vol. 3.

fliktu między pokusami zewnętrznymi a standardami moralnymi możliwe jest jednak także zastosowanie jednego z kilku sposobów dezaktywowania mechanizmów samoregulacji i podjęcie działań korzystnych dla jednostki, ale prowadzących do szkodliwych efektów społecznych, bez doświadczania negatywnych konsekwencji. Sposoby te, nazywane mechanizmami moralnego dystansowania się, mogą polegać na poznawczej rekonstrukcji (zniekształcaniu) zachowania, jego efektów, zależności między działaniem a jego konsekwencjami, obrazu ofiary własnego lub czyjegoś postępowania⁹.

W ramach rekonstrukcji zachowania moralne dystansowanie się może przebiegać na trzy sposoby. Pierwszy z nich to **moralne usprawiedliwienie** (*moral justification*), czyli przedstawianie szkodliwego działania jako służącego wyższemu celom moralnym (tłumaczenie kradzieży koniecznością wykarmienia rodziny). Drugi sposób – **stosowanie eufemizmów** (*euphemistic labeling*) – polega na opisywaniu zachowania z wykorzystaniem zawilego słownictwa, odbierającego działaniu jednoznacznie szkodliwy charakter (określanie śmierci cywili w trakcie bombardowań jako „strat ubocznych”). Natomiast trzeci sposób to **korzystne porównania** (*advantageous comparison*) – kontrastowanie nieetycznego zachowania z innym, rażąco niemoralnym, nadaje zachowaniu nieetycznemu pozory słuszności (przedstawianie zbrojnej interwencji w danym kraju jako akcji ratującej ludzi przed okrucieństwem panującego reżimu)¹⁰.

Rekonstrukcja efektów nieetycznych działań polega na **zniekształceniu negatywnych konsekwencji zachowania** (*distortion of consequences*) poprzez ich minimalizowanie, umniejszanie, ignorowanie, a także niedowierzanie im (postrzeganie zabierania papieru do drukarki z firmy, w której się pracuje, jako działania pozbawionego negatywnych konsekwencji)¹¹.

Moralne dystansowanie się wobec relacji między zachowaniem a jego konsekwencjami może ujawniać się poprzez **przenoszenie odpowiedzialności** (*displacement of responsibility*) oraz **rozproszenie odpowiedzialności** (*diffusion of responsibility*). Pierwszy z mechanizmów polega na zniekształceniu relacji pomiędzy działaniem i jego efektami, co w konsekwencji prowadzi do zmniejszenia poczucia sprawstwa (tłumaczenie przejawów dyskryminacji rasowej wykonywaniem poleceń przełożonego), natomiast drugi na osłabieniu związku między zachowaniem a jego konsekwencjami poprzez działanie w grupie, podział aktywności

⁹ A. Bandura: *Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency*. „Journal of Moral Education” 2002, vol. 31 (2).

¹⁰ A. Bandura: *Selective Activation and Disengagement of Moral Control...*

¹¹ A. Bandura: *Moral Disengagement in the Preparation of Inhumanities...*

na etapy czy rutynę (tłumaczenie nieudzielenia pomocy nieznanemu osobie brakiem reakcji innych ludzi)¹².

Dwa ostatnie mechanizmy moralnego dystansowania się dotyczą sposobu postrzegania ofiary konkretnego działania i polegają na jej **dehumanizacji** (*dehumanization*) oraz rekonstrukcji **atrybucji winy** (*attribution of blame*). Dehumanizacja to pozbawienie jednostki ludzkich właściwości, a tym samym usunięcie konieczności traktowania jej jak człowieka (przykładem może być postrzeganie agresji wobec przedstawicieli innej grupy rasowej jako usprawiedliwionej). Natomiast zgodnie z mechanizmem atrybucji winy, ofiara danego działania zasłużyła sobie na określone traktowanie i w pewnym stopniu sama odpowiada za to, co ją spotkało (zarzucanie ofiarom gwałtu prowokacyjnego zachowania)¹³.

Wyniki dotychczasowych badań wskazują, że wyższy poziom moralnego dystansowania się związany jest, między innymi, z wyższym poziomem interpersonalnej agresji i zachowań antyspołecznych u młodzieży szkolnej¹⁴, podejmowaniem nieetycznych decyzji przez studentów¹⁵, antyspołecznymi działaniami zawodników w dziedzinie sportu¹⁶ oraz popieraniem interwencji wojskowych¹⁷. Moralne dystansowanie się charakterystyczne jest także dla członków personelu więziennego przeprowadzającego karę śmierci¹⁸ oraz odnajdywane w wypowiedziach przedstawicieli koncernów tytoniowych, firm sprzedających produkty zawierające ołów i chlorek winylu oraz branż, których pracownicy narażeni są na pylicę¹⁹. Analizy związku między moralnym dystansowaniem się a innymi zmiennymi pokazują natomiast, że sprzyja ono transgresjom moralnym poprzez redukcję prospołeczności, poczucia winy

¹² A. Bandura: *Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency...*

¹³ A. Bandura: *Selective Activation and Disengagement of Moral Control...*

¹⁴ A. Bandura et al.: *Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency*. „Journal of Personality and Social Psychology” 1996, vol. 71.

¹⁵ B. Ogunfowora, J. Bourdage, B. Nguyen: *An Exploration of the Dishonest Side of Self-Monitoring: Links to Moral Disengagement and Unethical Business Decision Making*. „European Journal of Personality” 2013, vol. 27 (6).

¹⁶ I. Boardley, M. Kavussanu: *Development and Validation of the Moral Disengagement in Sport Scale*. „Journal of Sport & Exercise Psychology” 2007, vol. 29.

¹⁷ K. Aquino et al.: *A Grotesque and Dark Beauty: How Moral Identity and Mechanisms of Moral Disengagement Influence Cognitive and Emotional Reactions to War*. „Journal of Experimental Social Psychology” 2007, vol. 43.

¹⁸ M. Osofsky, A. Bandura, Ph. Zimbardo: *The Role of Moral Disengagement in the Execution Process*. „Law and Human Behavior” 2005, vol. 29.

¹⁹ J. White, A. Bandura, L. Bero: *Moral Disengagement in the Corporate World*. „Accountability in Research” 2009, vol. 16.

i chęci zadośćuczynienia²⁰, wiąże się z niższym poziomem empatii i wyższym poziomem cynizmu²¹ oraz koreluje pozytywnie z makiawelizmem i relatywizmem moralnym, a negatywnie z poziomem poznawczego rozwoju moralnego i idealizmem moralnym²².

Moralne dystansowanie się a nieuczciwość akademicka

Nieuczciwością akademicką określamy podejmowanie przez studentów działań łamiących przyjęte na uczelni normy etyczne dotyczące pracy własnej i grupowej; przykładem takich działań są między innymi ściąganie, plagiatowanie, fałszowanie bibliografii i danych oraz pomoc innym w popełnianiu nieuczciwych działań tego rodzaju²³. Problem oszustw akademickich w Polsce jest analizowany od dłuższego czasu, jednak ilość badań poświęconych psychologicznym uwarunkowaniom podejmowania oszustw jest wciąż ograniczona²⁴. Celem naszych badań jest przeanalizowanie, niepoddawanego dotychczas badaniu, związku pomiędzy skłonnością do moralnego dystansowania się a nieuczciwością akademicką, a dokładnie pomiędzy intencją nieuczciwych zachowań i reakcji na nieuczciwe zachowania innych a poziomem moralnego dystansowania się wśród studentów.

Moralne dystansowanie się a intencja bycia nieuczciwym

Przeprowadzone dotychczas badania wskazują na dodatnią zależność między moralnym dystansowaniem się a podejmowaniem oszustw aka-

²⁰ A. Bandura et al.: *Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency...*

²¹ J. Detert, L. Treviño, V. Sweitzer: *Moral Disengagement in Ethical Decision Making: A Study of Antecedents and Outcomes*. „Journal of Applied Psychology” 2008, vol. 93.

²² C. Moore et al.: *Why Employees Do Bad Things: Moral Disengagement and Unethical Organizational Behavior*. „Personnel Psychology” 2012, vol. 65 (1).

²³ A. Gromkowska-Melosik: *Ściagi, plagiaty, fałszywe dyplomy. Studium z socjopatologii edukacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.

²⁴ A. Błachnio: *Psychologia zdrady*. Warszawa: Difin, 2008; A. Chudzicka-Czupała: *Psychological and Moral Determinants in Accepting Cheating and Plagiarism Among University Students in Poland*. „Polish Journal of Applied Psychology” 2014, vol. 12 (1); M. Górnik-Durose, I. Landowska: *O etycznych dylematach przy stawianiu pierwszych kroków w pracy naukowej – magistranci wobec plagiatowania*. W: *Człowiek wobec wartości etycznych. Badania i praktyka*. Red. A. Chudzicka-Czupała. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.

demickich²⁵ oraz wzrost poziomu moralnego dystansowania się u studentów, którzy mieli wyobrazić sobie, że zachowują się nieuczciwie, w porównaniu ze studentami, którzy wyobrażali sobie uczciwe postępowanie²⁶.

Istotnych dowodów na związek moralnego dystansowania się z nieuczciwością akademicką dostarczają także badania, w których zastosowano pomiar postaw neutralizujących (nakładających się na wpływy moralnego dystansowania się), umożliwiających racjonalizację lub usprawiedliwienie podejmowania zachowań odbiegających od normy²⁷. W badaniach Erica Beasleya²⁸ studenci tłumaczyli swoją nieuczciwość między innymi zbyt wysoko stawianymi przez profesorów wymaganiami, którym nie można sprostać bez oszukiwania (przenoszenie odpowiedzialności), oraz obojętnością wykładowców na nieuczciwe zachowanie (zniekształcenie negatywnych konsekwencji zachowania). Analizy Lene Arnett Jensen, Jeffreya Jensena Arnetta, S. Shirley Feldman i Elizabeth Cauffman²⁹ pokazały, że najbardziej akceptowalne w opinii studentów tłumaczenia nieuczciwości to: konieczność zaliczenia zajęć w celu otrzymania pracy umożliwiającej pomoc finansową rodzinie (moralne usprawiedliwianie) oraz groźba zawieszenia w przypadku niezaliczenia przedmiotu (korzystne porównania). Natomiast zgodnie z wynikami metaanalizy Tamery B. Murdock i Erica M. Andermana³⁰, najczęściej pojawiającym się neutralizującym wytłumaczeniem nieuczciwości jest przekonanie, że wszyscy studenci oszukują (rozproszenie odpowiedzialności).

²⁵ M. Farnese et al.: *Cheating Behaviors in Academic Context: Does Academic Moral Disengagement Matter?* „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2011, vol. 29.

²⁶ L.L. Shu, F. Gino, M.H. Bazerman: *Dishonest Deed, Clear Conscience: When Cheating Leads to Moral Disengagement and Motivated Forgetting*. „Personality and Social Psychology Bulletin” 2011, vol. 37 (3).

²⁷ J. Vrbová: *Jak a kdy záci omlouvají své špatné chování ve škole: role morálního vyvážení se a neutralizace v kontextu školního podvádění starsích záku*. „Československa Psychologie” 2014, č. 58 (5).

²⁸ E. Beasley: *Students Reported for Cheating Explain What They Think Would Have Stopped Them*. „Ethics & Behavior” 2014, vol. 24 (3).

²⁹ L. Jensen et al.: *It's Wrong, but Everybody Does It: Academic Dishonesty Among High School and College Students*. „Contemporary Educational Psychology” 2002, vol. 27 (2).

³⁰ T.B. Murdock, E.M. Anderman: *Motivational Perspectives on Student Cheating: Toward an Integrated Model of Academic Dishonesty*. „Educational Psychologist” 2006, vol. 41 (3).

Dodatkowo, Carl I. Malinowski i Charles P. Smith³¹ wykazali, że wysoki poziom moralnego rozumowania jest związany z mniejszą ilością oszustw akademickich, ale tylko w przypadku, gdy pokusa nieuczciwego zachowania jest niska. Według autorów, sugeruje to, że silna pokusa podjęcia nieuczciwego zachowania może przeważać nad kosztami naruszenia zasad moralnych, nawet u osób o wysokim poziomie rozwoju moralnego rozumowania. Pozostaje to w zgodzie z opisanym przez Alberta Bandurę³² działaniem systemu samoregulacji oraz wynikami badań Richarda A. Bernardiego, Rene L. Metzger, Ryanna G. Scofielda Bruno, Marisy A. Wade Hoogkamp, Lillian E. Reyes oraz Gary'ego H. Barnaby'ego³³ wskazującymi na niską korelację pomiędzy nieuczciwym zachowaniem studentów a poziomem ich rozwoju moralnego.

Także badania prowadzone z wykorzystaniem modelu Teorii Planowanego Zachowania pokazują, że silna intencja oszukiwania w kontekście akademickim wiąże się z niskim poziomem powinności moralnej³⁴. Oznacza to, że jednostka nie czułaby się winna, oszukując na teście lub egzaminie, ponieważ działania takie nie są sprzeczne z jej zasadami i nie są postrzegane jako moralnie złe³⁵. Brak poczucia winy i przekonanie o słuszności własnego zachowania, deklarowane przez osoby przejawiające silną intencję nieuczciwości akademickiej, mogą być tłumaczone zastosowaniem mechanizmów moralnego dystansowania się, umożliwiających usprawiedliwienie swojego działania.

Moralne dystansowanie się a reakcja na nieuczciwość innych

Wyniki przeprowadzonych dotychczas badań wskazują, że moralne dystansowanie się koreluje pozytywnie z obserwowaną częstością nieuczciwych zachowań innych studentów³⁶, co w efekcie może prowadzić do braku reakcji na ich oszustwa. Ponadto wyniki metaanalizy Murdock

³¹ C.I. Malinowski, Ch.P. Smith: *Moral Reasoning and Moral Conduct: An Investigation Prompted by Kohlberg's Theory*. „Journal of Personality and Social Psychology” 1985, vol. 49.

³² A. Bandura: *Selective Activation and Disengagement of Moral Control...*

³³ R. Bernardi et al.: *Examining the Decision Process of Students' Cheating Behavior: An Empirical Study...*

³⁴ L. Beck, I. Ajzen: *Predicting Dishonest Actions Using the Theory of Planned Behavior*. „Journal of Research in Personality” 1991, vol. 25.

³⁵ T. Harding et al.: *The Theory of Planned Behavior as a Model of Academic Dishonesty in Engineering and Humanities Undergraduates*. „Ethics & Behavior” 2007, vol. 17 (3).

³⁶ M. Farnese et al.: *Cheating Behaviors in Academic Context: Does Academic Moral Disengagement Matter?...*

i Andermana³⁷ wskazują, że studenci przejawiają skłonność do normalizowania nieuczciwości akademickiej, jeżeli widzą, że inni studenci nie byli na niej przyłapani. Zależność tę potwierdzają opublikowane przez Donalda L. McCabe'a i Lindę Klebe Treviño³⁸ badania, wedle których dwa najsilniejsze predyktory popełniania oszustw akademickich przez studentów to bycie świadkiem nieuczciwości innych oraz pozytywna postawa rówieśników wobec oszustw. Możliwe więc, że moralne dystansowanie się wobec własnych nieuczciwych zachowań będzie również stosowane w odniesieniu do nieuczciwego działania innych studentów, które poddane neutralizacji nie będzie wymagało reakcji ze strony jednostki.

Okazuje się również, że wprowadzanie na uczelniach kodeksów honorowych zobowiązujących studentów do uczciwego zachowania oraz reagowania na wszelkie przejawy nieuczciwości, prowadzi do obniżenia poziomu oszustw, a także do zwiększenia liczby ich zgłaszania³⁹. Przestrzeganie kodeksu wiąże się zarówno z konkretnymi przywilejami (między innymi nienadzorowane egzaminy), jak i ze skierowaniem uwagi studentów na odpowiedzialność moralną związaną ze studiowaniem, co może aktywować system samoregulacji i uniemożliwiać moralne dystansowanie się wobec oszustw swoich i tych popełnianych przez innych, w efekcie wymuszając niejako reakcję na nieuczciwe zachowania pozostałych studentów.

Cel badań i hipotezy

Celem badań prezentowanych w tym artykule było znalezienie odpowiedzi na pytanie o ewentualne różnice w zakresie intencji podejmowania zachowań nieuczciwych podczas studiowania i w przyszłej pracy zawodowej oraz podejmowania reakcji na nieuczciwość akademicką (nieuczciwe zachowanie się innych studentów) w zależności od przejawianej przez osoby badane tendencji do moralnego dystansowania się.

Sformułowano, a następnie poddano weryfikacji następującą hipotezę badawczą:

³⁷ T. Murdock, E. Anderman: *Motivational Perspectives on Student Cheating...*

³⁸ D.L. McCabe, L.K. Treviño: *Individual and Contextual Influences on Academic Dishonesty: A Multicampus Investigation*. „Research in Higher Education” 1997, vol. 38 (3).

³⁹ D. McCabe, L. Treviño, K. Butterfield: *Cheating in Academic Institutions: A Decade of Research*. „Ethics and Behavior” 2001, vol. 11 (3).

H1: Istnieje typologia badanych w zakresie przejawianej tendencji do moralnego dystansowania się.

Po zweryfikowaniu hipotezy 1 postawiono hipotezę 2, dotyczącą różnic między wyodrębnionymi skupieniami (typami) badanych:

H2: Osoby badane z wyróżnionych skupień (typów) różnią się między sobą pod względem:

H2a: wyrażanych intencji nieuczciwego zachowania się podczas studiowania i w przyszłej pracy zawodowej – większe skłonności do nieuczciwego zachowania się przejawiają osoby mające większą skłonność do moralnego dystansowania się (należące do skupienia 1);

H2b: intencji braku reakcji na nieuczciwość akademicką (nieuczciwe zachowanie się innych studentów) – mniejsze intencje braku reakcji na nieuczciwość akademicką mają osoby o mniejszej skłonności do moralnego dystansowania się (należące do skupienia 2).

Próba badawcza, czas i miejsce badań

Badania przeprowadzono w 2014 roku na śląskich uczelniach wśród studentów nauk społecznych, ekonomii i zarządzania (dyscypliny te były reprezentowane w równych proporcjach).

Zbadano 244 studentów, w tym 199 kobiet (81,5%) oraz 45 mężczyzn (18,5%). Badani mieli od 19 do 46 lat ($M = 22,7$). Większość respondentów (122 osoby; 91% próby) to ludzie w wieku do 26 lat.

Metody badawcze

W badaniu tendencji do stosowania różnych form moralnego dystansowania się posłużono się *Skalą do badania moralnego dystansowania się*⁴⁰. Pierwszym krokiem było opracowanie polskiej wersji narzędzia przygotowanego z użyciem metody wtórnego tłumaczenia (*back-translation*)⁴¹, zgodnie ze standardową procedurą. Wyniki badań pilotażowych poddano następnie analizie czynnikowej z rotacją Varimax znormalizowane; w wyniku analizy wyodrębniono 8 czynników.

⁴⁰ J. Detert, L. Treviño, V. Sweitzer: *Moral Disengagement in Ethical Decision Making...*

⁴¹ R. Brislin: *The Wording and Translation of Research Instruments*. In: *Field Methods in Cross-Cultural Research*. Eds. W. Lonner, J. Berry. Newbury Park: Sage, 1986.

Wyłonięone czynniki i podskale odpowiadają wyodrębnionym przez autorów oryginalnego narzędzia 8 formom moralnego dystansowania się: moralne usprawiedliwienia (*Bicie się jest w porządku, jeśli służy ochronie przyjaciół*), stosowanie eufemizmów (*Obgadywanie ludzi jest tylko częścią gry*), korzystne porównania (*Kradzież drobnych sum pieniędzy nie jest niczym bardzo poważnym, jeśli porównać ją z kradzieżą dużych sum*), przeniesienie odpowiedzialności (*Jeżeli ludzie żyją w złych warunkach, nie można ich winić za agresywne zachowania*), rozproszenie odpowiedzialności (*Członek grupy nie można winić za kłopoty, jakie sprawił cały zespół*), zniekształcanie negatywnych konsekwencji zachowania/umniejszanie negatywnych jego skutków (*Używanie obraźliwych słów nie krzywdzi tak naprawdę nikogo*), atrybucja winy (*Pracownicy nie ponoszą winy za niewłaściwe zachowanie w pracy, jeśli kierownictwo traktuje ich źle*) i dehumanizacja ofiary (*Ktoś, kto jest niezdolny, nie zasługuje na bycie traktowanym jak człowiek*).

Każda z podskal to zestaw kilku pozycji w skali Likerta, gdzie odpowiedź 1 na skali oznacza „zdecydowanie się nie zgadzam”, a 5 – „zdecydowanie się zgadzam”. Podskale charakteryzują się wystarczająco wysoką spójnością wewnętrzną (wartość α Cronbacha wahała się od 0,71 do 0,88). Rzetelność całego kwestionariusza (α Cronbacha) wynosi 0,85. Skumulowany procent wariancji wyjaśnianej przez te czynniki wynosi 66,7%, skumulowana wartość własna czynników to 16,0.

Do badania intencji nieuczciwego zachowania się wykorzystano Skalę do badania intencji do nieuczciwego zachowania się podczas studiowania i w przyszłej pracy zawodowej. Skala składa się z 3 pozycji w opracowaniu własnym i 1 pozycji zaczerpniętej z pracy Donalda L. McCabe’a⁴² (rzetelność $\alpha = 0,86$). Stwierdzenia składające się na skalę opisują zachowania, których prawdopodobieństwo wystąpienia badany miał ocenić na 5-stopniowej skali odpowiedzi: od 1 – „bardzo mało prawdopodobne” do 5 – „bardzo prawdopodobne”. Na przykład badany proszony był, by ocenić, na ile jest prawdopodobne, że w przyszłości podczas testu lub egzaminu „dopuszcza się niedozwolonych praktyk (ściągi, odpisywanie itp.)”.

Do badania braku reakcji na nieuczciwość akademicką (na nieuczciwe zachowanie się innych) wykorzystano skalę – zestaw 3 stwierdzeń, do których badany miał ustosunkować się na 5-stopniowej skali odpowiedzi: od 1 – „bardzo mało prawdopodobne” do 5 – „bardzo prawdopodobne”, oceniając tym samym prawdopodobieństwo braku własnej reakcji na nieuczciwe zachowanie się innych (ściąganie, plagiatowanie, oddanie

⁴² D.L. McCabe: *McCabe's Academic Integrity Survey Report*. http://www.depts.ttu.edu/provost/qep/docs/McCabe_Academic_Integrity_Report_Cover.pdf [20.04.2014].

czyjejś pracy jako własnej). Pozycje skali zaczerpnięto ze *Skali akceptacji bierności świadka ściągania i plagiatowania*⁴³ (rzetelność narzędzia $\alpha = 0,91$).

Analizę przeprowadzono za pomocą pakietu statystycznego STATISTICA v. 10⁴⁴.

Wyniki

Ogólna charakterystyka badanych zmiennych

Statystyki opisowe i korelacje między badanymi zmiennymi zamieszczono w tabeli 1.

Skłonność do moralnego dystansowania się – różnice między badanymi (weryfikacja hipotezy H1)

Pierwszym krokiem analizy było sprawdzenie, czy, a jeśli tak, to w jaki sposób badani różnią się między sobą pod względem przejawianej przez nich skłonności do moralnego dystansowania się. Sprawdzone też, czy istnieje typologia badanych ze względu na tę tendencję. W tym celu zastosowano analizę skupień metodą *k*-średnich, która maksymalizuje odległości między wyodrębnionymi skupieniami. Jako miernik odległości skupień przyjęto odległość euklidesową, gdyż miary wszystkich zmiennych włączonych do modelu były takie same. Nie zachodziła też potrzeba zwiększenia znaczenia zmiennych słabych, bardziej odległych.

Liczba skupień w metodzie *k*-średnich nie jest znana *a priori*. Pakiet STATISTICA zawiera *v*-krotny sprawdzian krzyżowy, będący algorytmem automatycznego wyznaczania optymalnej liczby skupień. Liczba wyodrębnionych skupień wynosi 2 i odpowiada dwóm grupom badanych, różniących się maksymalnie między sobą w zakresie tendencji do poszczególnych form moralnego dystansowania się. Określona w ten sposób liczba skupień daje możliwość logicznej interpretacji wyników. Pozwala to na przyjęcie hipotezy H1.

Podział grupy badawczej ukazuje tabela 2, w której przedstawiono średnie poszczególnych zmiennych (skłonności do stosowania różnych form moralnego dystansowania się) odpowiadające wyodrębnionym

⁴³ A. Chudzińska-Czupała: *Filozofia moralna a akceptacja przejawów nieuczciwości akademickiej przez studentów uczelni wyższych*. „Czasopismo Psychologiczne” 2014, nr 20 (1).

⁴⁴ StatSoft Inc.: *Electronic statistics textbook*. Tulsa, OK: StatSoft, 2012; T. Hill, P. Lewicki: *Statistics: Methods and Applications*. Tulsa, OK: StatSoft, 2007.

Tabela 1

Statystyki opisowe i korelacje zmiennych badawczych (N = 244)

Zmienna	Intencje nieuczciwego zachowania się	Intencje braku reakcji na nieuczciwość akademicką (nieuczciwie się innych)	Moralne usprawiedliwienia	Stosowanie eufemizmów	Korzystne porównania	Przeniesienie odpowiedzialności	Rozproszenie odpowiedzialności	Zniekształcanie negatywnych konsekwencji zachowania	Atrybucja winy	Dehumanizacja ofiary	M	SD
Intencje nieuczciwego zachowania się	-										9,62	3,87
Intencje braku reakcji na nieuczciwość akademicką (nieuczciwie zachowanie się innych)	0,12	-									13,41	3,29
Moralne usprawiedliwienia	0,25	-0,02	-								9,40	1,96
Stosowanie eufemizmów	0,21	-0,02	0,29	-							14,82	3,59
Korzystne porównania	0,17	-0,01	0,31	0,40	-						4,81	2,15
Przeniesienie odpowiedzialności	0,07	-0,05	0,14	0,16	0,35	-					6,66	2,47
Rozproszenie odpowiedzialności	0,09	0,06	0,17	0,12	0,27	0,42	-				8,45	2,72
Zniekształcanie negatywnych konsekwencji zachowania	0,07	-0,14	0,12	0,19	0,39	0,31	0,16	-			4,86	1,93
Atrybucja winy	0,19	-0,15	0,24	0,29	0,45	0,35	0,20	0,48	-		5,62	2,16
Dehumanizacja	0,07	-0,14	0,29	0,28	0,30	0,13	0,08	0,32	0,53	-	5,64	2,73

W tabeli wyróżniono korelacje między badanymi zmiennymi (dla wartości pogrubionych $p < 0,01$) oraz średnie i odchylenia standardowe.

Objaśnienia: **M** – średnia arytmetyczna; **SD** – odchylenie standardowe.

$p < 0,01$.

skupieniom badanych oraz wyniki analizy wariancji różnic między tymi średnimi. Średnie dla obu skupień przedstawiono na rys. 1.

Tabela 2

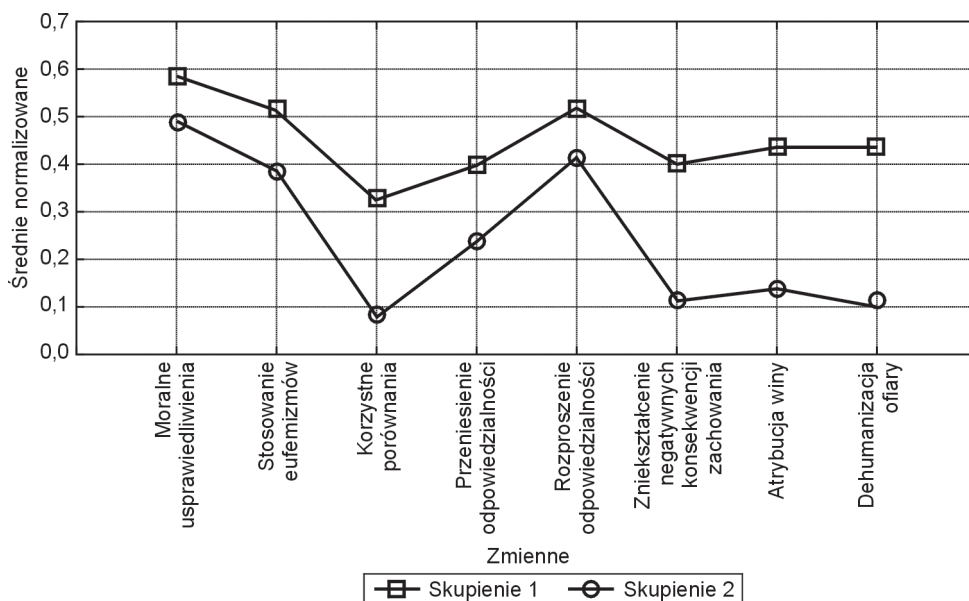
Skłonności do stosowania różnych form moralnego dystansowania się – średnie skupień i analiza wariancji

Zmienne	Średnie skupień		Analiza wariancji		
	skupienie 1 (N = 102)	skupienie 2 (N = 142)	Między. SS	Wewn. SS	F
Moralne usprawiedliwienia	10,02	8,95	67,82	866,62	18,94
Stosowanie eufemizmów	16,22	13,81	343,58	2785,12	29,85
Korzystne porównania	6,22	3,80	347,61	772,33	108,92
Przeniesienie odpowiedzialności	7,77	5,85	219,37	1263,71	42,01
Rozproszenie odpowiedzialności	9,17	7,94	88,79	1713,72	12,54
Zniekształcanie negatywnych konsekwencji zachowania	6,20	3,90	312,56	594,70	127,19
Atrybucja winy	7,33	4,39	512,73	624,58	198,66
Dehumanizacja ofiary	7,75	4,11	787,47	1021,07	186,63

Objaśnienia: **skupienie 1** – osoby mające większą skłonność do moralnego dystansowania się; **skupienie 2** – osoby mające mniejszą skłonność do moralnego dystansowania się; **N** – liczba badanych; **F** – wartość testu F;

Między. SS – suma kwadratów między grupami; **Wewn. SS** – suma kwadratów wewnątrz grup.

$p < 0,01$

Rys. 1. Skłonności do stosowania różnych form moralnego dystansowania się – wykres średnich dla obydwu skupień

Skupienie 1 – osoby mające większą skłonność do moralnego dystansowania się; **skupienie 2** – osoby mające mniejszą skłonność do moralnego dystansowania się.

Wyniki analizy wariancji pokazują, że wszystkie różnice w poszczególnych formach tendencji do moralnego dystansowania się są statystycznie istotne. Oznacza to, że obydwie wyłonione grupy badanych różnią się istotnie między sobą w zakresie tych zmiennych. Osoby wchodzące w skład skupienia 1 ($N = 102$) mają znacząco większą skłonność do moralnego dystansowania się niż osoby ze skupienia 2 ($N = 142$). Respondenci najbardziej różnią się między sobą w zakresie skłonności do dehumanizacji ofiary, atrybucji winy i zniekształcania negatywnych form zachowania, a najmniej w kwestii tendencji do rozproszenia odpowiedzialności i moralnych usprawiedliwień.

Intencje nieuczciwego zachowania się badanych i braku reakcji na nieuczciwość akademicką (weryfikacja hipotez H2a i H2b)

W celu weryfikacji hipotez H2a oraz H2b dokonano porównania różnic w intencjach nieuczciwego zachowania się badanych podczas studiowania i w dalszej pracy zawodowej oraz reakcji na nieuczciwość akademicką (na nieuczciwe zachowanie się innych studentów) między osobami z obydwu wyróżnionych skupień (o różnym poziomie przejawianej skłonności do moralnego dystansowania się). Wyniki porównania obu grup, dokonanego za pomocą testu t -Studenta, ukazano w tabeli 3.

Tabela 3

Intencje nieuczciwego zachowania się badanych i braku reakcji na nieuczciwość akademicką – wartości t -Studenta dla grup niezależnych (zmienna grupująca: przynależność do skupienia 1 lub 2)

Zmienna zależna	M		t	df	p
	skupienie 1	skupienie 2			
Intencje nieuczciwego zachowania się podczas studiowania i w przyszłej pracy zawodowej	10,31	9,13	2,39	242	0,01
Intencje braku reakcji na nieuczciwość akademicką (na nieuczciwe zachowanie się innych studentów)	11,02	11,92	-2,08	242	0,03

Objaśnienia: **skupienie 1** – osoby mające większą skłonność do moralnego dystansowania się; **skupienie 2** – osoby mające mniejszą skłonność do moralnego dystansowania się; **M** – średnia arytmetyczna; **t** – test t -Studenta; **df** – stopnie swobody; **p** – poziom istotności.

Rezultaty analiz wskazują na statystyczną istotność różnic między średnimi wynikami, uzyskanymi w wyodrębnionych skupieniach (w skupieniach 1 i 2). Oznacza to, że osoby ze skupienia 1 (wykazujące się większą tendencją do moralnego dystansowania się) przejawiają

znacząco wyższe intencje nieuczciwego zachowania się podczas studiowania oraz w dalszej pracy zawodowej niż osoby ze skupienia 2 (mające niższą tendencję do moralnego dystansowania się). Na tej podstawie można przyjąć postawioną hipotezę H2a.

Istotne statystycznie różnice dotyczą też intencji braku reakcji na nieuczciwość akademicką (na nieuczciwe zachowanie się innych studentów). Okazało się jednak, że osoby ze skupienia 2 (o niższej skłonności do moralnego dystansowania się) mają znacząco wyższe od osób ze skupienia 1 intencje braku reakcji na nieuczciwość akademicką (na nieuczciwe zachowanie się innych studentów), co oznacza, że mamy do czynienia ze zjawiskiem odwrotnym niż zakładane w hipotezie H2b. Hipotezę H2b należy zatem odrzucić.

Wyniki przeprowadzonego badania pozwoliły więc na przyjęcie hipotez H1 i H2a, nie potwierdziły natomiast hipotezy H2b.

Podsumowanie wyników i wnioski

Celem przeprowadzonego badania było zweryfikowanie występowania zróżnicowania pod względem tendencji do moralnego dystansowania się wśród studentów oraz określenie ewentualnych różnic w intencji nieuczciwych zachowań i reakcji na nieuczciwe zachowania innych u osób o różnym poziomie tej tendencji. W świetle otrzymanych wyników moralne dystansowanie się stanowi obiecujący konstrukt wyjaśniający psychologiczne mechanizmy podejmowania zachowań nieetycznych, reakcji na nie oraz możliwą podstawę teoretyczną do tworzenia interwencji i programów nakierowanych na rozwój moralny.

Otrzymane wyniki potwierdziły występowanie różnic między studentami w poziomie moralnego dystansowania się, które okazały się największe w zakresie poznawczej rekonstrukcji percepcji ofiary zachowań nieetycznych (dehumanizacja ofiary, atrybucja winy) oraz konsekwencji podejmowania tego typu działań (zniekształcanie negatywnych form zachowania). Fakt ten potwierdza postulowaną teoretycznie skłonność jednostek do zróżnicowanego stopnia korzystania z mechanizmów moralnego dystansowania się i przydatność omawianego konstruktu w analizach podejmowania zachowań niemoralnych.

Wyniki badań pozwoliły także na potwierdzenie występowania różnic w intencjach nieuczciwego zachowania się podczas studiowania i w przyszłej pracy zawodowej między osobami cechującymi się różnym poziomem moralnego dystansowania się. Oznacza to, że wśród osób o wysokim poziomie moralnego dystansowania się skłonność do podejmowania niedozwolonych praktyk, takich jak ściąganie czy plagiatowanie, jest większa nie tylko w trakcie studiowania, lecz także po

zakończeniu edukacji i rozpoczęciu pracy zawodowej. Jak podkreśla Albert Bandura⁴⁵, stosowanie mechanizmów moralnego dystansowania się osłabia stopniowo system samoregulacji; wielokrotne stosowanie mechanizmu prowadzi do punktu, w którym działania początkowo oceniane jako odrażające mogą być realizowane bez większej trudności. Rutynizowanie dystansowania się potwierdzają badania longitudinalne przeprowadzone na grupie adolescentów, które wskazują na utrwalający się z czasem związek między moralnym dystansowaniem się a skłonnością do agresji i przemocy⁴⁶. Możliwe jest więc, że nieuczciwe zachowania w środowisku akademickim, związane ze stosowaniem przez studentów mechanizmów moralnego dystansowania się, przynoszące nagradzające konsekwencje, przeniosą się do środowiska zawodowego w wyniku zrutynizowania. Wydaje się, że podjęcie interwencji nakierowanych na wzmacnianie systemu samoregulacji już na etapie studiów miałyby istotne znaczenie nie tylko doraźne, lecz także długoterminowe.

Poziom moralnego dystansowania się różnicuje też reakcję na nieuczciwe zachowanie się innych studentów, jednak zależność ta przyjęła kierunek odwrotny od zakładanego. Okazało się bowiem, że wyższą skłonność do braku reakcji na nieuczciwość innych, do milczenia, kiedy jest się świadkiem czyjegoś nieetycznego zachowania, mają osoby o niskim poziomie moralnego dystansowania się. Możliwym wytłumaczeniem takiej zależności jest fakt, że osoby o wysokim i niskim poziomie moralnego dystansowania się stosują odmienne sposoby poznawczej analizy nieuczciwych zachowań innych. Jak pokazują badania Lisy L. Shu, Franceski Gino i Maxa H. Bazermana⁴⁷, poziom moralnego dystansowania się w sytuacji wyobrażania sobie nieuczciwego zachowania innych osób był istotnie niższy od poziomu moralnego dystansowania się w sytuacji wyobrażania sobie własnej nieuczciwości. Ponieważ jednak autorzy nie dokonywali pomiaru moralnego dystansowania się przed zastosowaniem manipulacji, kwestia ta powinna zostać poddana dalszej analizie. Wyniki badań innych autorów⁴⁸ przekonują, że ludzie generalnie czują się bardziej moralni od innych i przejawiają większy rygoryzm moralny wobec innych osób niż wobec samych siebie, jednak

⁴⁵ A. Bandura: *Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency...*

⁴⁶ M. Paciello et al.: *Stability and Change of Moral Disengagement and Its Impact on Aggression and Violence in Late Adolescence*. „Child Development” 2008, vol. 79 (5).

⁴⁷ L.L. Shu, F. Gino, M.H. Bazerman: *Dishonest Deed, Clear Conscience...*

⁴⁸ A. Jordan, B. Monin: *From Sucker to Saint: Moralization in Response to Self-Threat*. „Psychological Science” 2008, vol. 19.

możliwe jest, że osoby różniące się skłonnością do moralnego dystansowania się różnią się także pod względem wskazanych tendencji. Warto byłoby więc podjąć badania, w których dokonano by pomiaru skłonności do moralnego dystansowania się przed pomiarem innych zmiennych.

Uzyskane przez nas wyniki badań można także tłumaczyć faktem, że zredukowanie prospołeczności i poczucia winy charakterystyczne dla osób o wysokim poziomie moralnego dystansowania się ułatwia im podjęcie decyzji o stanowczej i potępiającej reakcji na nieuczciwość innych osób⁴⁹. Możliwe również, że decyzja o reagowaniu na nieuczciwość innych wśród osób o wysokim poziomie moralnego dystansowania się związana jest z wykazanim w badaniach związkiem tej tendencji z wysokim poziomem relatywizmu oraz niskim poziomem idealizmu moralnego⁵⁰. Wskazane zależności wymagają jednak potwierdzenia w toku dalszych analiz. Prawdopodobne wydaje się także, że na generalnie wysoką skłonność badanych do braku reakcji na nieuczciwość innych studentów ($M = 13,41$, przy rozpiętości 5–15) wpływ mają specyficzne warunki kulturowe. Jak pokazują bowiem badania, studenci z krajów Europy Wschodniej, w których gospodarka ma charakter przejściowy, w wyższym stopniu niż studenci ze Stanów Zjednoczonych przekonani są, że oszustwa akademickie nie są etycznie złe, postrzegają je wręcz jako społecznie akceptowalne⁵¹. Polscy studenci w wyższym stopniu niż amerykańscy są również skłonni traktować nieuczciwe zachowanie akademickie jako sposób radzenia sobie z systemem edukacji oraz postrzegać wykładowców jako odpowiedzialnych za stworzenie warunków uniemożliwiających oszustwa⁵². Możliwe jednak, że na relację pomiędzy zmiennymi wpłynął w tym wypadku charakter grupy badawczej, której większość stanowiły kobiety. Badania Michała Krawczyka⁵³ ujawniły, że kobiety częściej niż mężczyźni dzielą się swoimi odpowiedziami podczas egzaminów, pozwalając tym samym innym na oszustwo, co tłumaczone jest przejawianiem przez kobiety etyki troski, zwróconej ku wartościom interpersonalnym. Aby przekonać się, czy w przypadku przeprowadzonych badań płeć ma znaczenie, w przyszłości należałoby podjąć badania na próbie o zwiększonym udziale płci męskiej.

⁴⁹ A. Bandura et al.: *Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency...*

⁵⁰ C. Moore et al.: *Why Employees Do Bad Things...*

⁵¹ P. Grimes: *Dishonesty in Academics and Business: A Cross-Cultural Evaluation of Student Attitudes*. „Journal of Business Ethics” 2004, vol. 49.

⁵² R. Lupton, K. Chapman, J. Weiss: *A Cross-National Exploration of Business Students' Attitudes, Perceptions, and Tendencies Toward Academic Dishonesty*. „Journal of Education for Business” 2000, vol. 75.

⁵³ M. Krawczyk: *Sex, Morals and Exam Cheating*. „Working Papers” 2012, vol. 75 (9).

W badaniach poświęconych znaczeniu moralnego dystansowania się dla podejmowania nieuczciwych działań warto też skupić się na pogłębieniu wiedzy na temat jego teoretycznych podstaw, między innymi związków tej skłonności z innymi cechami psychologicznymi (na przykład psychopatią) i z kontekstem sytuacyjnym (znaczenie może mieć na przykład to, że istnieje szansa bycia złapanym) oraz możliwości tworzenia praktycznych oddziaływań z wykorzystaniem tej zmiennej, między innymi poprzez sprawdzenie podatności na manipulację skłonnością do moralnego dystansowania się.

Praktycznym postulatem wynikającym z przeprowadzonych przez nas badań jest uświadomienie osobom tworzącym programy profilaktyczne, których celem jest zapobieganie nieuczciwemu zachowaniu się studentów, złożoności i wielości czynników oraz mechanizmów psychologicznych mających znaczenie dla tego zjawiska. Istotna wydaje się bowiem konieczność opracowania odmiennych form oddziaływania skierowanych do osób o różnej skłonności do moralnego dystansowania się.

Bibliografia

- Antonowicz P., Szarmach Ł.: *Teoria i praktyka funkcjonowania piramidy finansowej versus studium przypadku upadłości Amber Gold Sp. z o.o.* „Zarządzanie i Finanse” 2013, nr 11 (1).
- Aquino K. et al.: *A Grotesque and Dark Beauty: How Moral Identity and Mechanisms of Moral Disengagement Influence Cognitive and Emotional Reactions to War.* „Journal of Experimental Social Psychology” 2007, vol. 43.
- Bandura A.: *Moral Disengagement in the Preparation of Inhumanities.* „Personal and Social Psychology Review” 1999, vol. 3.
- Bandura A.: *Selective Activation and Disengagement of Moral Control.* „Journal of Social Issues” 1990, vol. 46.
- Bandura A.: *Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency.* „Journal of Moral Education” 2002, vol. 31 (2).
- Bandura A.: *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986.
- Bandura A. et al.: *Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency.* „Journal of Personality and Social Psychology” 1996, vol. 71.
- Beasley E.: *Students Reported for Cheating Explain What They Think Would Have Stopped Them.* „Ethics & Behavior” 2014, vol. 24 (3).
- Beck L., Ajzen I.: *Predicting Dishonest Actions Using the Theory of Planned Behavior.* „Journal of Research in Personality” 1991, vol. 25.

- Bernardi R. et al.: *Examining the Decision Process of Students' Cheating Behavior: An Empirical Study*. „Journal of Business Ethics” 2004, vol. 50.
- Błachnio A.: *Psychologia zdrady*. Warszawa: Difin, 2008.
- Boardley I., Kavussanu M.: *Development and Validation of the Moral Disengagement in Sport Scale*. „Journal of Sport & Exercise Psychology” 2007, vol. 29.
- Brislin R.: *The Wording and Translation of Research Instruments*. In: *Field Methods in Cross-Cultural Research*. Eds. W. Lonner, J. Berry. Newbury Park: Sage, 1986.
- Chudzicka-Czupała A.: *Etyczne zachowanie się człowieka w organizacji*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.
- Chudzicka-Czupała A.: *Filozofia moralna a akceptacja przejawów nieuczciwości akademickiej przez studentów uczelni wyższych*. „Czasopismo Psychologiczne” 2014, nr 20 (1).
- Chudzicka-Czupała A.: *Psychological and Moral Determinants in Accepting Cheating and Plagiarism Among University Students in Poland*. „Polish Journal of Applied Psychology” 2014, vol. 12 (1).
- Detert J., Treviño L., Sweitzer V.: *Moral Disengagement in Ethical Decision Making: A Study of Antecedents and Outcomes*. „Journal of Applied Psychology” 2008, vol. 93.
- Farnese M. et al.: *Cheating Behaviors in Academic Context: Does Academic Moral Disengagement Matter?* „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2011, vol. 29.
- Górnik-Durose M., Landowska I.: *O etycznych dylematach przy stawianiu pierwszych kroków w pracy naukowej – magistranci wobec plagiatowania*. W: *Człowiek wobec wartości etycznych. Badania i praktyka*. Red. A. Chudzicka-Czupała. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.
- Grimes P.: *Dishonesty in Academics and Business: A Cross-Cultural Evaluation of Student Attitudes*. „Journal of Business Ethics” 2004, vol. 49.
- Gromkowska-Melosik A.: *Ściąg, plagiaty, fałszywe dyplomy. Studium z socjopatologii edukacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.
- Harding T. et al.: *The Theory of Planned Behavior as a Model of Academic Dishonesty in Engineering and Humanities Undergraduates*. „Ethics & Behavior” 2007, vol. 17 (3).
- Hill T., Lewicki P.: *Statistics: Methods and Applications*. Tulsa, OK: StatSoft, 2007.
- Hohol M., Kwiatek Ł.: *Wewnętrzny kompas*. „Charaktery” 2014, nr 5.

- Jensen L. et al.: *It's Wrong, but Everybody Does It: Academic Dishonesty Among High School and College Students*. „Contemporary Educational Psychology” 2002, vol. 27 (2).
- Jordan A., Monin B.: *From Sucker to Saint: Moralization in Response to Self-Threat*. „Psychological Science” 2008, vol. 19.
- Krawczyk M.: *Sex, Morals and Exam Cheating*. „Working Papers” 2012, vol. 75 (9).
- Lupton R., Chapman K., Weiss J.: *A Cross-National Exploration of Business Students' Attitudes, Perceptions, and Tendencies Toward Academic Dishonesty*. „Journal of Education for Business” 2000, vol. 75.
- Malinowski C.I., Smith Ch.P.: *Moral Reasoning and Moral Conduct: An Investigation Prompted by Kohlberg's Theory*. „Journal of Personality and Social Psychology” 1985, vol. 49.
- McCabe D.L.: *McCabe's Academic Integrity Survey Report*. http://www.depts.ttu.edu/provost/qep/docs/McCabe_Academic_Integrity_Report_Cover.pdf [20.04.2014].
- McCabe D.L., Treviño L.K.: *Individual and Contextual Influences on Academic Dishonesty: A Multicampus Investigation*. „Research in Higher Education” 1997, vol. 38 (3).
- McCabe D., Treviño L., Butterfield K.: *Cheating in Academic Institutions: A Decade of Research*. „Ethics and Behavior” 2001, vol. 11 (3).
- Moore C. et al.: *Why Employees Do Bad Things: Moral Disengagement and Unethical Organizational Behavior*. „Personnel Psychology” 2012, vol. 65 (1).
- Murdock T.B., Anderman E.M.: *Motivational Perspectives on Student Cheating: Toward an Integrated Model of Academic Dishonesty*. „Educational Psychologist” 2006, vol. 41 (3).
- Nonis S., Swift C.: *An Examination of the Relationship Between Academic Dishonesty and Workplace Dishonesty: A Multicampus Investigation*. „Journal of Education for Business” 2001, vol. 77 (2).
- Ogunfowora B., Bourdage J., Nguyen B.: *An Exploration of the Dishonest Side of Self-Monitoring: Links to Moral Disengagement and Unethical Business Decision Making*. „European Journal of Personality” 2013, vol. 27 (6).
- Osofsky M., Bandura A., Zimbardo Ph.: *The Role of Moral Disengagement in the Execution Process*. „Law and Human Behavior” 2005, vol. 29.
- Paciello M. et al.: *Stability and Change of Moral Disengagement and Its Impact on Aggression and Violence in Late Adolescence*. „Child Development” 2008, vol. 79 (5).

- Shu L.L., Gino F., Bazerman M.H.: *Dishonest Deed, Clear Conscience: When Cheating Leads to Moral Disengagement and Motivated Forgetting*. „Personality and Social Psychology Bulletin” 2011, vol. 37 (3).
- StatSoft Inc.: *Electronic statistics textbook*. Tulsa, OK: StatSoft, 2012.
- White J., Bandura A., Bero L.: *Moral Disengagement in the Corporate World*. „Accountability in Research” 2009, vol. 16.
- Vrbová J.: *Jak a kdy záci omlouvají své špatné chování ve škole: role morálního vyvážení se a neutralizace v kontextu školního podvádění starsích záku*. „Ceskoslovenska Psychologie” 2014, č. 58 (5).
- Zdybek P., Walczak R., Zdybek M.: *Historia zwykłego oszustwa. Nieuczciwość akademicka widziana oczami studentów psychologii*. „Psychologia Społeczna” 2012, nr 73 (22).

Agata Chudzicka-Czupała, Lidia Baran

Students' Moral Disengagement and Their Intentions for Dishonest Behaviour and Reaction to Academic Dishonesty of Others

Summary: The article discusses the role of mechanism of moral disengagement in the context of moral behaviour intents. A sample of 244 university students from Silesia participated. The analyses are conducted in the context of the tendency towards different forms of moral disengagement. The results demonstrate that students of different moral disengagement level differ in terms of intentions for dishonest behaviour at the university and in the future work and in their reaction for academic dishonesty of others. The direction of the future research was shown.

Key words: moral disengagement, academic dishonesty, morality

Agata Chudzicka-Czupała, Lidia Baran

Psychologische Mechanismen der Moralität Die Tendenz zur moralischen Distanzierung der Studenten in bezug auf die Neigung zum unehrlichen Verhalten und der Reaktion auf die akademische Unehrlichkeit der anderen

Zusammenfassung: Der Beitrag handelt von der Rolle des Moralischendistanzierungsmechanismus bei der Bildung der Neigung zum unehrlichen Verhalten und der Reaktion auf die akademische Unehrlichkeit der anderen. Die Ergebnisse der Forschung basieren auf einer Probe von 244 schlesischen Hochschulstudenten. Die Analyse bezieht sich auf die von den Studenten manifestierten Tendenz, verschiedene Formen der moralische Distanzierung einzusetzen. Die Ergebnisse zeigen den Unterschied in der Neigung zum unehrlichen Verhalten in der Hochschule und in der beruflichen Zukunft und der Neigung zur spezi-

fischen Reaktion auf akademische Unehrlichkeit zwischen Studenten , die sich voneinander in Bezug auf die Tendenz zur moralischen Distanzierung unterscheiden. Der Artikel zeigt auch Richtungen für die zukünftige Forschung.

Schlüsselwörter: moralische Distanzierung, akademische Unehrlichkeit, Moralität